

СЕКЦІЯ 6 ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 314.7

Турок В.В.*магістр міжнародних відносин
Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи
Національної академії наук України*

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Обґрунтовано основні підходи до дослідження торгівлі людьми з економічного погляду, зокрема пояснення організаційної схеми функціонування ринку «живого товару», аналіз цього явища в контексті бізнесу, ринку праці та сфери тіньової економіки. Подано авторське бачення понять «спостереження», «торгівля людьми», «внутрішня торгівля людьми», «методів дослідження», «група ризику» та «регіон ризику» відповідно до специфіки дослідження процесу у соціально-економічній науці. Охарактеризовано ситуацію в умовах мирного розвитку.

Ключові слова: торгівля людьми, міграція населення, протидія торгівлі людьми.

Турок В.В. СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ТОРГОВЛИ ЛЮДЬМИ

Обоснованы основные подходы к исследованию торговли людьми с экономической точки зрения, в частности объяснена организационная схема функционирования рынка «живого товара», анализ данного явления в контексте бизнеса, рынка труда и сферы теневой экономики. Дано авторское видение понятий «наблюдение», «торговля людьми», «внутренняя торговля людьми», «методов исследования», «группа риска» и «регион риска», исходя из специфики исследования процесса в социально-экономической науке. Охарактеризована ситуация в условиях мирного развития.

Ключевые слова: торговля людьми, миграция населения, противодействие торговле людьми.

Turok V.V. SOCIO-ECONOMIC RESEARCH METHODS HUMAN TRAFFICKING

The article is devoted to substantiation of the main approaches to the study of human trafficking from an economic point of view, including organizational chart explaining the operation of the market «slaves» analysis of this phenomenon in the context of business, labor market and the shadow economy. In this paper the authors' view of the concepts of «observation», «human trafficking», «internal trafficking», «research methods», «risk» and «region risk» based on the specifics of the research process in social and economic science. A situation is in-process described in the conditions of peaceful development.

Keywords: trading in people, migration of population, counteraction to trading in people.

Постановка проблеми. Торгівля людьми є гострою проблемою для кожної країни, яка зачіпає безліч різних груп населення і охоплює широке коло областей правової та протиправної діяльності.

Незважаючи на те, що торгівля людьми поступово починає включатися в орбіту наукових досліджень, серйозний науково-дослідний потенціал з проблеми досі не накопичений. Торгівля людьми практично не розглядається дослідниками в контексті проблем сучасного соціально-економічного порядку. Слабка науково-дослідна проробка цієї проблеми є перешкодою в боротьбі з цим явищем, оскільки «дослідження в цій галузі ведуться всього кілька років і зазвичай неурядовими організаціями або окремими вченими, не привертаючи уваги широкого академічної спільноти» [1].

На пострадянському просторі на рівні наукового дослідження вперше проблема торгівлі людьми була порушена Є.В. Тюрюкановою та М.М. Малишевою. У своєму дослідженні автори розглянули проблеми жіночої трудової міграції, вперше зробивши суттєвий акцент на те, що жіноча міграція значною мірою пов'язана з торгівлею людьми. Надалі під керівництвом Є.В. Тюрюканової в 2004 р було проведено дослідження з проблеми примусової праці незаконних мігрантів в Росії. А пізніше, в 2006 р, був опублікований загальний аналітичний огляд з проблеми торгівлі людьми, виконаний Є.В. Тюрюкановою під егідою Робочої групи агентств ООН.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі методологічні питання протидії торгівлі людьми розкрито у працях С.К. Акімова, Ю.В. Александрова, С.М. Алфьорова, П.П. Андрушка, О.М. Бандурка, Ю.В. Бауліна, П.О. Власової, В.В. Голіни, Т.А. Денисової, Л.Д. Єрохіної, А.П. Закалюка, О.Г. Кальмана, В.А. Козака, О.В. Козаченка, О.М. Костенко, В.М. Куца, К.Б. Левченко, Я.Г. Лизогуба, М.М. Максюті, А.С. Миронової, М.І. Панова, Є.Л. Стрельцова, А.О. Топчія, І.М. Трубавіної, А.О. Удалова, В.І. Шакуна, І.А. Шваб, С.С. Яценка.

Метою статті є систематизація методів соціально-економічних досліджень торгівлі людьми.

Виклад основного матеріалу. Соціально-економічна природа торгівлі людьми пов'язана з науково-технічним прогресом, економічною глобалізацією, трудовою мобільністю, економічними змінами, ескалацією злочинності, корупцією, бідністю, особливо жіночою, сегрегацією на ринку праці, обмеженістю доступу численних груп населення до ефективної зайнятості, освіти, соціального захисту тощо. Наведений перелік негативних факторів, що сприяють поширенню торгівлі людьми із боку попиту і пропозиції, не є вичерпним. У сучасних умовах зазначені фактори набули загострення і досягли апогею внаслідок стрімкої глобалізації [2].

Для дослідників дуже важливо якнайбільше знати про методологію та методи наукової творчості, оскільки саме на перших кроках до оволодіння на-

вичками наукової роботи найбільше виникає питань саме методологічного характеру. Насамперед бракує досвіду у використанні методів наукового пізнання, застосуванні логічних законів і правил, нових засобів і технологій.

Складність, багатогранність і міждисциплінарний статус будь-якої наукової проблеми призводять до необхідності її вивчення у системі координат, що задається різними рівнями методології науки. Тільки всебічне й комплексне дослідження факторів причинного комплексу торгівлі людьми може сприяти протидії із цим негативним явищем.

Основними методами в науці є: діалектичний метод, аналітичний метод, метод гіпотез, феноменологічний метод, аналіз і синтез, аксіоматичний метод, синтетичний метод, метод суперпозицій, методи планування експерименту, метод аналогій.

В дослідженні проблем торгівлі людьми використовуються загальнонаукові і специфічні методи. Специфіка соціально-психічної діяльності вимагає розробки й застосування спеціальних методів її пізнання та формування. Основними методами тут виступають *спостереження, опитування, тестування, експеримент*.

Спостереження – метод психологічного дослідження, який полягає у спостереженні за об'єктом дослідження, реєстрації та поясненні психологічних фактів. Метод спостережень характеризується безпосереднім сприйняттям явищ і процесів у їхній цілісності і динаміці.

Спостереження – це цілеспрямований процес сприйняття предметів дійсності. Результати його фіксуються в описах:

- безпосереднє спостереження-здійснюється без застосування технічних засобів;
- опосередковане з використанням технічних пристроїв.

Для отримання значущих результатів необхідно багаторазове спостереження.

Для виявлення мотиваційних аспектів поведінки респондентів, персональних очікувань, уявлень, цінностей та ін. використовуються якісні дослідження. На відміну від кількісних досліджень, що ґрунтуються на статистичних процедурах, якісні дослідження мають нестандартизований характер. Вони направлені на вивчення широкого спектру виявів об'єкта і простежують не його кількісні закономірності, а орієнтуються на розкриття причинно-наслідкових зв'язків. Одна з переваг методу – надання можливос-

ті респондентам вільно висловлюватися, що сприяє розкриттю їх внутрішніх цінностей та переживань, стимулює їх креативний потенціал.

Кількісні методи соціологічних досліджень ґрунтуються на опитуваннях певної кількості респондентів і дозволяють отримати числові значення, що досліджуються [3].

Кількісні дослідження отримали свою назву через націленість на отримання кількісної інформації про велике число об'єктів дослідження. Такі дослідження призначені для вивчення об'єктивних, кількісно вимірюваних характеристик поведінки людей, вони застосовуються тоді, коли необхідні точні, статистично надійні дані.

Кількісні методи дослідження є найбільш вживаними, оскільки їх використання дає змогу розповсюджувати результати дослідження на всю сукупність і говорити узагальнено про населення країни чи певного регіону, внаслідок охоплення багатьох респондентів (таблиця 1).

В основі методик кількісних досліджень завжди є строгі статистичні моделі, використовуються великі вибірки, що дозволяє виявити кількісні (числові) значення досліджуваних показників. До вибірки в кількісних дослідженнях висуваються жорсткі вимоги, які базуються на теорії вірогідності і математичної статистики. Обробка інформації в таких дослідженнях здійснюється за допомогою впорядкованих процедур, кількісних за своєю природою. Результати досліджень статистично достовірні, їх можна екстраполювати на все населення регіону чи на ту групу, на яку направлено дослідження.

Відсутність адекватної офіційної статистики щодо торгівлі людьми та неможливість налагодження статистичного обліку цього кримінального процесу актуалізували проведення вибіркового обстеження та адаптацію отриманих матеріалів для характеристики цього надзвичайно складного соціально-економічного процесу. Отримати достовірні дані можна шляхом підвищення вимог до організації вибіркового обстеження (формування вибіркової сукупності, інструктування інтерв'юєрів, формування запитань анкети, ускладнення логіки їхнього викладу тощо).

Для вивчення торгівлі людьми використовують такі різновиди опитування:

- анкетування – письмове заочне опитування;
- інтерв'ю – усна бесіда, очне опитування;
- експертне опитування – передбачає отримання відповідей від компетентних осіб.

Таблиця 1

Кількісні методи соціологічних опитувань

Групові методи: ФОКУС-ГРУПОВІ ДИСКУСІЇ	Індивідуальні методи: ГЛИБИННІ ІНТЕРВ'Ю	СПОСТЕРЕЖЕННЯ
<p>Це обговорення поставлених проблем в групі, яка складається з 8–10 учасників, відібраних за певними критеріями. Обговорення проводиться під керівництвом ведучого дискусії – модератора, який ставить запитання та слідує, щоб кожен учасник міг вільно висловлювати свою думку та не відхилявся від теми дискусії. Модератор відповідає за створення умов для невимушеного та зацікавленого спілкування учасників. Середня тривалість стандартної ФГД становить 2–2,5 години.</p>	<p>Це нестандартизовані інтерв'ю, які проводяться у вигляді невимушеної розмови модератора та респондента за спеціально підготовленим сценарієм. Використовуються у ситуаціях специфічності профілю респондентів, які або представляють рідкісну категорію людей, або не можуть гарантувати свою присутність на ФГД в певний час (напр., директори підприємств). Тема дослідження стосується інтимних аспектів або надто особистих поглядів, що може викликати певний дискомфорт при їх колективному обговоренні (напр., використання засобів особистої гігієни, проблеми алкоголізму) Середня тривалість глибинного інтерв'ю – 1–1,5 години. Зазвичай проводяться «на території респондента» – в офісі, на квартирі тощо</p>	<p>Головна мета спостереження – пошук інформації, яку неможливо отримати вербальним шляхом через те, що люди не завжди схильні відкрито висловлюватися або часто навіть самі не усвідомлюють мотивів своєї поведінки.</p>

Під час розгляду проблеми торгівлі людьми не можна керуватися будь-яким одним показником, тільки комплексний аналіз соціально-економічних умов може дати більш-менш чітке уявлення про фактори торгівлі.

Всередині ХХ століття з'явився потужний інструмент наукових досліджень – математичне моделювання. Узагальнюючи, модель – це певний «замінник» об'єкту дослідження, що відображає у прийнятному для дослідника вигляді всі найважливіші параметри і зв'язки досліджуваного об'єкту. Необхідність у побудові моделі з'являється у випадках, коли об'єкт дослідження недоступний для безпосереднього вивчення, а також у випадку його складності, багатопараметричності.

Математичні моделі для їх побудови не потребують фізичного чи технічного втілення. Вони конструюються самим лише дослідником і мають вигляд математичних формул, записаних на папері.

Чимало математичних моделей містять людський фактор. Наприклад, при побудові та дослідженні моделі взаємовпливу членів певних соціальних груп (скажімо, у парламенті) використовується апарат теорії ймовірностей і математичне моделювання. Деякі аспекти проблеми лідерства досліджуються засобами математичної статистики. Теоретики ризику за допомогою математичних моделей володіють здатністю передбачати настання (чи ненастання) революції у певній країні, виникнення тієї чи іншої ризикової ситуації. У наш час інтенсивно розвивається математична теорія міжнародних стосунків та інші теорії, що ґрунтуються на відповідних математичних моделях.

Застосування математичних моделей забезпечило значний прогрес природничим, економічним, суспільним наукам у другій половині ХХ та на початку ХХІ століття. Дослідник створює ті чи інші моделі спеціально для вирішення певного класу завдань, для досягнення різних цілей. Він виділяє об'єкти разом із зв'язками між ними (системи), моделюючи у такий спосіб певну частину реального світу.

Для вивчення таких складних і багатопараметричних об'єктів, як людина, людське співтовариство, робляться численні спроби моделювання різного виду з метою дослідження людських відчуттів, прогнозування індивідуальної чи колективної поведінки, ставлення до ризику тощо. Дослідник Г. Гельмгольц стверджував, що наші відчуття – це не «дзеркальні» образи навколишньої дійсності, а символи (інакше кажучи – моделі) зовнішнього світу. Вчений доводив, що відображення людиною зовнішнього світу, взаємодія з ним має інформаційний характер.

Відтак за допомогою математичного і соціонічного моделювання можна ефективно досліджувати різні аспекти проблеми торгівлі людьми на високому науковому рівні. На часі – створення і апробація нових теорій, які враховували б результати найновіших досліджень сучасних наук (таких, наприклад, як фізика свідомості), а також моделей, які з'являються «на стиках» різних наук – математичної соціоніки тощо [4].

Одним з методів економіко-математичного дослідження виступає факторний аналіз.

Сутність методів факторного аналізу полягає в переході від опису деякої множини досліджуваних об'єктів, заданої великим набором непрямих безпосередньо вимірюваних ознак, до їх опису меншим числом максимально інформативних глибинних змінних, що відображають найбільш істотні властивості явища.

В загальному вигляді алгоритм методу полягає у виконанні такої послідовності кроків:

а) обчислення за вихідною матрицею X матриці стандартизованих величин Z . Вихідні значення стандартизуються за формулою (1):

$$Z_{ij} = \frac{x_{ij} - x_j}{s_j}, \quad (1)$$

де X_j – вибіркове середнє значення ознаки X_j ;

S_j – вибіркове середньоквадратичне відхилення значень цієї ознаки.

б) обчислення кореляційної матриці $R = Z^T Z$;

в) обчислення всіх власних значень (діагональна матриця L) та відповідних їм власних векторів (матриця U) матриці R . Обчислення рекомендується проводити за методом обертань;

г) обчислення матриці нормованих власних векторів V ;

ґ) обчислення матриці факторних навантажень $W = VL^{1/2}$;

д) обчислення значень факторів: $F = Z \cdot VL^{-1/3}$;

е) оцінка інформативності побудованих ознак та визначення їх інтерпретації. Цей крок виконується суб'єктивно, на основі вагових коефіцієнтів матриці факторних навантажень W . Для цього для кожної головної компоненти F_r з множини відповідних значень w_{jr} виділяють чотири підмножини:

– $W1$ – підмножина незначущих вагових коефіцієнтів (з низькими за модулем значеннями);

– $W2$ – підмножина значущих вагових коефіцієнтів (з високими за модулем значеннями);

– $W3$ – підмножина значущих вагових коефіцієнтів, які не беруть участь у формуванні назви головної компоненти;

– $W4 = W2 - W3$: підмножина значущих вагових коефіцієнтів, які беруть участь у формуванні назви головної компоненти;

Далі для ознак, що увійшли до підмножини $W4$ розраховується коефіцієнт інформативності за формулою (2):

$$K_i = \frac{\sum w_{jr}^2}{\sum w_j^2}. \quad (2)$$

Чисельник виразу розраховується за тими значеннями факторних навантажень головної компоненти F_r , які увійшли до підмножини $W4$, а знаменник – за всіма значеннями навантажень цієї головної компоненти. Набір вихідних ознак, що відповідають відібраним до підмножини $W4$ факторним навантажнням, вважається задовільним, якщо значення цього коефіцієнту не менше за 0,75 [5].

Також визначити найбільш впливові фактори можна за допомогою множинної регресії.

Розглянемо, як може застосовуватись дискримінантний аналіз в дослідженнях торгівлі людьми. Дискримінантний аналіз – це розділ математичної статистики, змістом якого є розробка методів розв'язування завдань розрізнення (дискримінації) об'єктів спостереження за певними ознаками. Наприклад, розподіл сукупності підприємств на кілька однорідних груп за значеннями яких-небудь показників виробничо-господарської діяльності.

Під час спостереження великих статистичних сукупностей часто з'являється необхідність розділити неоднорідну сукупність на однорідні групи (класи). Таке розчленовування надалі під час проведення статистичного аналізу дає кращі результати моделювання залежностей між окремими ознаками.

Наприклад, потрібно дослідити, які респонденти можуть потрапити в зону ризику. Побудувавши дискримінантну функцію, можна розділити об'єкти на дві групи: власне тих, хто найбільш здатен до мож-

ливості потрапити в рабство, і тих, хто на цей момент взагалі не може. Тепер з'являється можливість новий об'єкт за цією функцією віднести до тієї чи іншої групи.

Дискримінантний аналіз виявляється дуже зручним і підчас обробки результатів тестування окремих осіб. Наприклад, у процесі оцінки ступеня міграційної готовності можна всіх опитуваних респондентів розділити на дві групи: «мігрант» і «не мігрант». Відтак у тих випадках, коли виникає необхідність віднесення того або іншого об'єкта до одного з реально існуючих або виділених певним способом класів, можна скористатися дискримінантним аналізом.

Усі процедури дискримінантного аналізу можна розбити на дві групи і розглядати їх як цілком самостійні методи. Перша група процедур дозволяє інтерпретувати розбіжності між існуючими класами, друга – проводити класифікацію нових об'єктів у тих випадках, коли невідомо заздалегідь, до якого з існуючих класів вони належать.

Ознаки, що використовуються для того, щоб відрізнити один клас (підмножину) від іншого, називаються дискримінантними змінними. Кожна з них повинна вимірюватись або за інтервальною шкалою, або за шкалою відносин.

Теоретично число дискримінантних змінних не обмежене, але на практиці їхній вибір повинний здійснюватися на підставі логічного аналізу вихідної інформації й одного з критеріїв ефективності. Число об'єктів спостереження повинно перевищувати число дискримінантних змінних, як мінімум, на два. Дискримінантні змінні повинні бути лінійно незалежними. Ще одним припущенням при дискримінантному аналізі є нормальність закону розподілу багатомірної величини, тобто кожна з дискримінантних змінних усередині кожного з розглянутих класів повинна бути підпорядкована нормальному закону розподілу. У випадку, коли реальна картина у вибіркових сукупностях відрізняється від висунутих передумов, варто вирішувати питання про доцільність використання процедур дискримінантного аналізу для класифікації нових спостережень тому, що в цьому випадку утруднюються розрахунки кожного критерію класифікації.

Розглянемо побудову лінійної дискримінантної функції для випадку двох класів, що розрізняються. Ці класи можуть бути отримані в результаті експертного оцінювання, або застосуванням методів кластерного аналізу. У канонічному виді така функція має вигляд:

$$f(x) = a_1x_1 + a_2x_2 + \dots + a_nx_n, \quad (3)$$

де x_i – дискримінантні змінні.

Внутрішньогрупова варіація має вигляд $\text{var}1 = A^T(n_1 + n_2 - 2)SA$, де A – вектор коефіцієнтів дискримінантної функції, $S = \frac{1}{n_1 + n_2 - 2}(X_1^T X_1 + X_2^T X_2)$ – об'єднана коваріаційна матриця, X_1 і X_2 – матриці відхилень значень, що спостерігаються, у групах, n_1 і n_2 – кількість об'єктів у кожному класі.

Міжгрупова варіація запишеться у вигляді $\text{var}2 = A^T(\bar{X}_1 - \bar{X}_2)(\bar{X}_1 - \bar{X}_2)^T A$, де \bar{X}_1 і \bar{X}_2 – матриці середніх значень по групах.

Коефіцієнти дискримінантної функції визначаються так, щоб середні значення функції на кожній множині якнайбільше розрізнялися між собою. Це можливо у випадку досягнення максимуму відношення міжгрупової варіації до внутрішньогрупової: $F = \frac{\text{var}2}{\text{var}1} \rightarrow \max$. Обчисливши часткові похідні цієї функції і прирівнявши їх до нуля, одержимо вектор параметрів функції: $A = S^{-1}(\bar{X}_1 - \bar{X}_2)$.

Далі необхідно обчислити середні значення дискримінантної функції на кожному класі \bar{f}_1 і \bar{f}_2 . Як міру, що розділяє класи, обирають величину $c = \frac{\bar{f}_1 + \bar{f}_2}{2}$. Вона називається константою дискримінації.

При класифікації нового об'єкта для нього обчислюється значення дискримінантної функції, яке порівнюється з константою дискримінації. Залежно від результату порівняння новий об'єкт відноситься до одного з класів.

У процесі дослідження торгівлі людьми, як було сказано, виникає загальна проблема, пов'язана з багатокритеріальністю оцінок. Відомі такі методи її вирішення, як ранжирування показників за ступенем важливості і переведення менш важливих в обмеження; метод поступок, за якого послідовні поступки оцінюються за кожним показником і вибирається головний. Усе більше застосування знаходить метод аналізу ієрархій (MAI), що є принципово новим підходом для рішення багатокритеріальних задач [6].

Метод аналізу ієрархії (MAI) є систематичною процедурою для ієрархічного представлення елементів, що визначають суть будь-якої проблеми. Метод становить декомпозицію проблеми на усе більш прості складові частини і подальшу обробку послідовності суджень особи, що ухвалює рішення (ОПР), по парних порівняннях. У результаті може бути виражений відносний ступінь (інтенсивність) взаємодії елементів в ієрархії. Ці судження потім виражаються чисельно. MAI включає процедури синтезу множинних суджень, одержання пріоритетності критеріїв і знаходження альтернативних рішень. Потрібно зазначити, що отримані в такий спосіб значення є оцінками за спеціальною шкалою відносності і відповідають так званим твердим оцінкам.

У MAI дуже важливі попарні порівняння на кожному рівні ієрархії, тобто елементи задачі порівнюються попарно стосовно їхнього впливу («інтенсивності») на загальну для них характеристику.

Основна задача формалізації інформації, отриманої від експертів, полягає в її вимірюванні, тобто в тому, щоб знайти відповідну міру, яка дозволить представити цю інформацію у вигляді числа. Відомо, що в процесі роботи у кожного експерта звичайно формується визначена система переваг, якою він керується при підготовці і виборі варіантів рішення. Залежно від того, за якою шкалою можуть бути задані ці переваги, експертні оцінки вміщують більший або менший об'єм інформації і мають різну здатність до математичної формалізації.

Як результат, впровадження MAI при дослідженні торгівлі людьми повинно спростити процеси оцінювання криміногенного стану в невеликих масштабах – на рівні регіонів, областей, і в Україні загалом. Наприклад, MAI дозволяє оцінювати міграційну готовність окремих людей відповідно до їхніми характеристиками. Поєднання цього знання з інформацією про кількість людей, що володіють такими характеристиками, дозволить оцінити міграційну ситуацію в цілому на деякій території. Це важливо, особливо тому, що нині трудова міграція за кордон є явищем не достатньо добре вивченим, адже мігранти в основній своїй масі є нелегалами.

Висновки. Вибір конкретних методів дослідження диктується характером фактичного матеріалу, умовами і метою конкретного дослідження. Методи є упорядкованою системою, в якій визначається їх місце відповідно до конкретного етапу дослідження, використання технічних прийомів і проведення операцій з теоретичним і фактичним матеріалом у заданій послідовності.

Проведені дослідження соціально-економічних методів вивчення проблеми торгівлі людьми відбуваються з таких сторін, як кримінальна та соціальна. Тому профілактичні заходи повинні здійснюватися з урахуванням реального поширення торгівлі людьми та пов'язаних з нею злочинів загалом в Україні і в окремих областях, а також серед окремих категорій населення, насамперед серед молоді.

В основному всі дослідження торгівлі людьми проводились неурядовими організаціями. В основу всіх соціологічних опитувань було покладено співпрацю органів державної влади з неурядовими та міжнародними організаціями – принцип втілення в життя в Україні політики протидії торгівлі людьми, а також важлива умова ефективності роботи у цьому напрямі. Основні форми такої співпраці: участь у заходах один одного; консультування; інформаційний обмін; проведення «круглих столів», семінарів, конференцій; організаційна, адміністративна, матеріальна підтримка, участь у формуванні спільних планів дій та розробці національної політики щодо поліпшення становища жінок та підвищення їх ролі і статусу в суспільстві тощо. Слід зазначити, що досвід останніх років засвідчує подальший розвиток форм та методів такої взаємодії.

Нами рекомендовано застосування в дослідженнях проблем торгівлі людьми економіко-математичні методи та моделі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Есть ли альтернатива гастарбайтерам? 5 экспертных интервью / П. Власова, Н. Жарова, Т. Холщевникова, Е. Тюрюкова, С.Т. Петерсен. – М. : Агентство социальной информации, 2006. – 28 с.
2. Раковська Ю.В. Соціально-економічні аспекти детермінації та протидії торгівлі людьми / Ю.В. Раковська // Актуальні проблеми політики : [збірник наукових праць] / керівник авт. кол. С.В. Ківалов. – Миколаїв : Поліграфічне підприємство СГД Румянцева Г.В., 2009. – Вип. 38. – С. 353–361.
3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.socis.kiev.ua/ua/kl-kisni-doslidzhennja.html>.
4. Заїкіна В.В. Дослідження ефективності виховного процесу / В.В. Заїкіна // Формування духовно і морально зрілої особистості у процесі викладання гуманітарних дисциплін : матеріали другої міжнародної науково-практичної конференції. – Львів : ЛІ МАУП, 2005. – С.36–38.
5. Григорук П.М. Багатомірне економіко-статистичне моделювання : [навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів] / П.М. Грищук. – Львів : «Новий світ-2000», 2006. – 148 с.
6. Саати Т. Принятие решений. Метод анализа иерархий / Т. Саати. – М : Радио и связь, 1993.

УДК 316.4+37(477)

Хмелевська О.М.

кандидат економічних наук,

провідний науковий співробітник відділу досліджень людського розвитку Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи Національної академії наук України

ЛЮДСЬКИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ: ОЦІНКА ДОСЯГНЕНЬ У СФЕРІ ОСВІТИ

Проаналізовано динаміку освітнього індексу людського розвитку регіонів України за 2004–2013 роки. Досліджено чинники впливу, що зумовили рейтингові зрушення освітнього індексу у міжрегіональному вимірі. Доведено, що найбільш актуальним питанням залишається доступність якісних освітніх послуг для сільських мешканців усіх регіонів країни. Обґрунтовано рекомендації щодо покращення рейтингових позицій регіонів у сфері освіти.

Ключові слова: освіта, людський розвиток, індекс регіонального людського розвитку, освітній індекс, доступність освіти, освітня політика.

Хмелевская О.М. ЧЕЛОВЕЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ В РЕГИОНАХ УКРАИНЫ: ОЦЕНКА ДОСТИЖЕНИЙ В ОБЛАСТИ ОБРАЗОВАНИЯ

Проанализирована динамика образовательного индекса человеческого развития в регионах Украины за 2004–2013 годы. Исследованы факторы влияния, обусловившие рейтинговые сдвиги образовательного индекса в межрегиональном измерении. Доказано, что наиболее актуальным вопросом остается доступность качественных образовательных услуг для сельских жителей всех регионов страны. Обоснованы рекомендации для улучшения рейтинговых позиций регионов в области образования.

Ключевые слова: образование, человеческое развитие, индекс регионального человеческого развития, образовательный индекс, доступность образования, образовательная политика.

Khmelevska O.M. THE HUMAN DEVELOPMENT OF THE REGIONS OF UKRAINE: THE ASSESSMENT OF ACHIEVEMENTS IN THE SPHERE OF EDUCATION

The dynamics of educational index of human development in the regions of Ukraine for the years 2004–2013 was investigated in this article. The influencing factors that led to the rating changes of the education index in interregional dimension were defined by author. It is proved that the most important issue is the availability to get the qualitative educational services for rural residents of all regions. The recommendations for improving the ranking position of regions in the field of education were grounded by author.

Keywords: education, human development, index of regional human development, access to education, educational policy.

Постановка проблеми. Україна відноситься до країн із високим рівнем людського розвитку, хоча поступово втрачає свої позиції на міжнародній арені (1990 р. – 45 місце; 2012 р. – 78 місце; 2013 р. –

83 місце серед 187 країн) [1; 2, с. 159]. Водночас схвальна міжнародна оцінка досягнень України у сфері людського розвитку ґрунтується, перш за все, на її багаторічних освітніх здобутках. Наприклад, за